

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ШЕЛЬФУ

LEGAL REGIME OF THE CONTINENTAL SHELF

Ольховик Л.А.,

кандидат юридичних наук,

доцент, доцент кафедри цивільного та трудового права
Одеського національного морського університету

Костецький С.С.

магістрант

Навчально-наукового морського гуманітарного інституту
Одеського національного морського університету

У роботі проаналізовано чинне міжнародне законодавство щодо правового режиму континентального шельфу. Запропоновано авторське визначення терміну: континентальний шельф – це підводне продовження континенту, материкова мілина, що примикає до суходолу та характеризується поступовим ухилом дна та спільною з ним геологічною будовою. Встановлено, що континентальний шельф відноситься до території зі змішаним режимом, тобто на даній території діють норми міжнародного права та норми національного законодавства. Суверенні права з метою розвідки і розробки природних ресурсів континентального шельфу здійснює прибережна держава. Проте всі держави користуються свободою судноплавства і польотів, прокладки підводних кабелів і трубопроводів та ін. у цій зоні.

Ключові слова: шельф, континентальний шельф, делімітація, морське дно, континент, прибережна держава.

В работе проанализировано действующее международное законодательство о правовом режиме континентального шельфа. Предложено авторское определение термина: континентальный шельф – это подводное продолжение материка, материковая отмель, примыкающая к суше и характеризующаяся постепенным уклоном дна и общим с ней геологическим строением. Установлено, что континентальный шельф относится к территории со смешанным режимом, то есть на данной территории действуют нормы международного права и нормы национального законодательства. Суверенные права в целях разведки и разработки природных ресурсов континентального шельфа осуществляет прибрежное государство. Однако все государства пользуются свободой судоходства и полетов, прокладки подводных кабелей и трубопроводов и др. в этой зоне.

Ключевые слова: шельф, континентальный шельф, делимитация, морское дно, континент, прибрежное государство.

The paper analyzes the current international legislation on the legal regime of the continental shelf. The author's definition of the term is proposed: the continental shelf is a continental shelf underwater, a continental shelf adjacent to the land and characterized by a gradual bottom deviation and a common geological structure. It has been established that the continental shelf belongs to a territory with a mixed regime, that is, the norms of international law and the norms of national legislation apply in this territory. Sovereign rights for the exploration and exploitation of natural resources of the continental shelf are carried out by the coastal state. However, all states enjoy freedom of navigation and flights, laying submarine cables and pipelines, etc. in this zone.

Key words: shelf, continental shelf, delimitation, seabed, continent, coastal state.

Постановка проблеми. Україна має географічно сприятливе розташування. Вихід до Чорного та Азовського морів сприяє розвитку економіки, розвитку торгівлі та туризму. Необхідність та потреба використання всіма державами морських просторів та океанів і поряд із тим врахування прав та інтересів прибережних держав привернуло увагу до питання правового режиму континентального шельфу. Поряд із традиційними видами використання морських просторів предметом міжнародно-правового регулювання у Конвенції ООН із морського права 1982 р. стали всі ті нові відносини держав, котрі були зумовлені суспільно-економічним і науково-технічним прогресом у сфері освоєння морських просторів і ресурсів. Унаслідок цього з'явилися й утвердились нові правові поняття та категорії у міжнародному морському праві: «континентальний шельф», «виключна економічна зона», «води держав-архіпелагів», «міжнародний район морського дна» та ін. Виникли нові інститути та норми міжнародного морського права [1]. Тому не аби якого значення набуває проблема визначення правового режиму континентального шельфу.

Стан опрацювання. Різні аспекти даної проблеми досліджували В.М. Репецький, М.В. Буроменський, Л.В. Губернський, В.С. Білецький та ін.

Метою даної роботи є аналіз чинного законодавства щодо визначення поняття та правового режиму континентального шельфу.

Виклад основного матеріалу. Питання про юрисдикцію і права власності щодо ресурсів морського дна за межами територіального моря було запропоновано на розгляд Гаазької конференції з кодифікації міжнародного права

1930 р., але не обговорювалося, хоча практична необхідність його вирішення назривала. У 1942 р. Велика Британія від імені Тринідаду уклала з Венесуелою Договір щодо підводних районів затоки Парія. За цим договором сторони поділили морське дно затоки на два сектори, що прилягають до їхніх берегів, і визнали права одна одної на відповідний сектор. При цьому на сектори не поширювався суверенітет ані прибережних держав, ані будь-яких інших. Таким чином, у 1942 р., ще до створення самого інституту континентального шельфу, з'явився договір про його делімітацію. Прийнято вважати, що вперше ідея про належність континентального шельфу прибережній державі була сформульована в заяві Президента США Г. Трумена від 28 вересня 1945 р.: «Уряд США вважає ресурси поверхні й надр континентального шельфу, що знаходиться у відкритому морі, але примикає до узбережжя Сполучених Штатів, такими, що належать США і перебувають під їхньою юрисдикцією та контролем». Після цієї заяви з'явилися претензії на континентальний шельф з боку багатьох держав [2]. Не виключенням стала наша держава: багаторічний спір між Румунією і Україною щодо делімітації морських просторів у західній частині Чорного моря, а саме, щодо острова Зміїний.

Континентальний шельф як міжнародно-правовий інститут був уперше встановлений у Конвенції про континентальний шельф 1958 р. і підтверджений у Конвенції ООН з морського права 1982 р.

Конвенція про континентальний шельф 1958 року є першим міжнародно-правовим визнанням певних прав прибережної держави за межами його державної території. Вплив на розробку та прийняття цієї Конвенції зроби-

ло національне законодавство деяких країн. Так, 28 вересня 1945 була проголошена Прокламація Президента США про юрисдикцію за межами національної території, хоча окремі спроби розширення прав прибережної держави на ресурси морського дна за межами територіального моря робилися і раніше. До початку роботи Першої конференції ООН з морського права вже 20 держав прийняли національні акти про континентальний шельф [3].

Другим документом, що регулює правовий режим континентального шельфу, стала Конвенція ООН з морського права. 30 квітня 1982 року Конвенція була прийнята: за її прийняття проголосували 130 делегацій, проти – 4, і 17 утрималися. Разом із Конвенцією були прийняті 4 резолюції, що склали Додаток I до неї. На заключних засіданнях Конференції, що відбулися з 6 по 10 грудня 1982 року в Монтего-Бей (Ямайка), були заслухані заключні заяви делегацій, після чого був підписаний Заключний акт, а 10 грудня була відкрита для підписання Конвенція ООН з морського права 1982 року. У перший день Конвенцію підписали 119 делегацій, що представляли 117 держав, не виключенням стала і делегація України [4].

Шельф – материкова мілина, вирівняна частина підводної околиці материка, що примикає до суходолу та характеризується спільною з ним геологічною будовою. Розрізняють континентальні та острівні шельфи. Острівні шельфи, як правило, менш глибокі, неширокі, специфічні за рельєфом та осадами [5].

Континентальний шельф – частина континенту, занурена нижче рівня моря [6].

Відповідно до Конвенції ООН із морського права 1982 р. континентальний шельф – це морське дно та надра підводних районів, що простягаються за межі територіального моря на всій відстані природного продовження його суходутної території до зовнішньої межі підводної окраїни материка або на відстань 200 морських миль від вихідних ліній, від яких відліковується ширина територіального моря, коли зовнішня межа підводної окраїни материка не простягається на таку відстань [7].

Конвенція про континентальний шельф 1958 року в ст. 1 застосовує континентальний шельф у двох значеннях:

- 1) до поверхні і надр морського дна підводних районів, що примикають до берега, але знаходяться поза зоною територіального моря, до глибини 200 метрів, або, за цією межею, до такого місця, до якого глибина, вод, що покривають, дозволяє розробку природних багатств цих районів;
- 2) до поверхні і надр подібних підводних районів, що примикають до берегів [8].

Підводна окраїна має три частини: а) континентальний шельф – підводне продовження континенту, примикає до суші, характеризується поступовим ухилом дна і невеликими глибинами покриває його море; б) континентальний схил, в який переходить континентальний шельф, характеризується різким і значним ухилом морського дна; в) континентальний підйом (підніжжя) – піднесення, яке утворюється за рахунок осадкових порід, зісковзує з континентального схилу [9]. У результаті проведеного дослідження пропонуємо авторське визначення поняття: континентальний шельф – це підводне продовження континенту, материкова мілина, що примикає до суходолу та характеризується поступовим ухилом дна та спільною з ним геологічною будовою. На нашу думку, під продовженням континенту слід розуміти як поверхню морського дна, так і надра морського дна. Конвенція ООН із морського права 1982 р. у статті 43 пропонує класифікацію територій за їх правовим режимом. «Вся територія Землі підрозділяється на наступні категорії чи види:

- 1) державна територія – це територія, що правомірно знаходиться під суверенітетом конкретної держави, над якою нею здійснюється територіальне верховенство;
- 2) території з міжнародним режимом – це територія, на яку не поширюється суверенітет якоїсь держави. Таких

територій небагато: відкрите море; міжнародний район морського дна – морське дно і його надра за межами континентального шельфу прибережних держав (за межами національної юрисдикції); повітряний простір за межами державних територій; Антарктика; космічний простір, Місяць та інші небесні тіла. На цій території, що знаходиться в загальному користуванні держав, діють загальновизнані принципи і норми міжнародного права;

3) території зі змішаним режимом – це територія, на якій діють одночасно як норми міжнародного права, так і норми національного законодавства прибережних держав.

Території зі змішаним режимом умовно можна розділити на дві групи: ті, що прилягають, і виняткові економічні зони і континентальний шельф прибережних держав, що не входять до складу державної території прибережних держав; міжнародні ріки, міжнародні протоки, що перекриваються територіальними водами прибережних держав, і міжнародні канали, що входять до складу територій прибережних держав» [10].

Відповідно до запропонованої класифікації континентальний шельф відноситься до території зі змішаним режимом, тобто на даній території діють норми міжнародного права та норми національного законодавства. Конвенції 1982 року встановлює зовнішню межу континентального шельфу, яка проходить по зовнішній межі підводної окраїни материка або на відстані 200 морських миль від вихідних ліній. У разі коли зовнішня межа підводної окраїни материка розташована за межами 200 морських миль, то зовнішня межа континентального шельфу встановлюється по лінії, яка з'єднує фіксовані точки, визначені шляхом відліку від підніжжя континентального схилу способами, закріпленими в п. 4 ст. 76 Конвенції. Такі точки не повинні відстояти більш ніж на 350 миль від вихідних ліній, від яких ведеться відлік ширини територіального моря, або на 100 миль від 2500-метрової ізобати [9]. Встановлення зовнішньої межі континентального шельфу за межами 200 миль відбувається за допомогою спеціальної міжнародної процедури, яка полягає в тому, що прибережна держава направляє в спеціальний міжнародний орган – Комісію з кордонів континентального шельфу – дані про межі свого континентального шельфу. Комісія дає рекомендації про встановлення зовнішніх меж континентального шельфу цій прибережній державі. Зовнішні кордони, що були встановлені відповідно до рекомендацій Комісії, є остаточними і обов'язковими для всіх держав. Суверенні права з метою розвідки і розробки природних ресурсів континентального шельфу здійснює прибережна держава. Під природними ресурсами розуміються мінеральні та інші неживі ресурси морського дна і його надр, а також «сидячі види» живих організмів [8]. Стаття 56 Конвенції з морського права 1982 року передбачає, що прибережна держава здійснює в ній: а) суверенні права з метою розвідування, розроблення і зберігання природних ресурсів як живих, так і неживих, що знаходяться на дні, в його надрах і в його водах, що покривають, а також із метою керування цими ресурсами, й стосовно інших видів діяльності з економічного розвідування і розроблення ресурсів зони (виробництво енергії шляхом використання води, течій, вітру); б) вправі споруджувати, а також дозволяти і регулювати створення й експлуатацію штучних островів і установок, установлювати навколо них зони безпеки; в) вправі визначати час і місце лову, установлювати припустимий вилів живих ресурсів, встановлювати умови одержання ліцензій, стягувати збори; г) здійснювати юрисдикцію стосовно створення штучних островів, установок і споруд; д) дозволяти морські наукові дослідження; е) вживати заходів із захисту морського середовища [10].

Згадані права є винятковими в тому сенсі, що якщо прибережна держава не виробляє розвідки континентального шельфу або не розробляє його природних багатств, ніхто інший не може робити цього або мати претензії

на його континентальний шельф без його прямої згоди [8]. Варто наголосити, що суверенні права прибережної держави на виняткову економічну зону не відмінюють свобод відкритого моря, встановлених для всіх держав. Тому в економічній зоні всі держави користуються свободою судноплавства і польотів, прокладки підводних кабелів і трубопроводів та ін. Держави під час здійснення своїх прав повинні враховувати суверенні права прибережної держави. Держави, що не мають виходу до моря, з дозволу прибережної держави вправі брати участь на справедливій основі в експлуатації ресурсів зони [10].

Права прибережної держави на континентальний шельф не залежать від наявності ефективної або фіктивної окупації нею шельфу або від прямої заяви про це. Прибережна держава проводить відрахування або внески натурою за розробку неживих ресурсів континентального шельфу за межами 200 морських миль. Відрахування починаються з шостого року експлуатації відповідної ділянки континентального шельфу і, підвищуючись щорічно, встановлюються в кінцевому рахунку на 7% вартості або обсягу продукції. Відрахування або внески робляться че-

рез Орган, який розподіляє їх між державами – учасницями Конвенції, враховуючи при цьому інтереси і потреби держав, що розвиваються.

Висновок. Отже, в результаті проведеного дослідження ми запропонували авторське визначення терміну: континентальний шельф – це підводне продовження континенту, материкова мілина, що примикає до суходолу та характеризується поступовим ухилом дна та спільною з ним геологічною будовою. Континентальний шельф відноситься до території зі змішаним режимом, тобто на даній території діють норми міжнародного права та норми національного законодавства. Суверенні права з метою розвідки і розробки природних ресурсів континентального шельфу здійснює прибережна держава. Якщо прибережна держава не виробляє розвідки континентального шельфу або не розробляє його природних багатств, ніхто інший не може робити цього або мати претензії на його континентальний шельф без його прямої згоди. Проте всі держави користуються свободою судноплавства і польотів, прокладки підводних кабелів і трубопроводів та ін. у цій зоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародне публічне право. Підручник за ред. В.М. Репецького. URL: <http://pidruchniki.com>.
2. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Морське право». URL: <http://kursak.net/opornij-konspekt-lekcij-z-disciplini-morske-pravo/>.
3. Класифікація морських просторів. URL: um.co.ua/4/4-5/4-53771.html.
4. Історія підписання Конвенції ООН з морського права 1982 року. URL: <http://asylan.org>.
5. Мала гірнича енциклопедія : у 3 т. / за ред. В.С. Білецького. Д.: Східний видавничий дім, 2004–2013. URL: <https://wikivisually.com>.
6. Губерський Л.В. Украинская дипломатическая энциклопедия = Українська дипломатична енциклопедія // Знание Украины. Т. 1. 760 с. URL: businesskniga.com.ua.
7. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського. К.: Юрінком Інтер, 2006. С. 199.
8. Конвенція про континентальний шельф 1958 року. URL: search.ligazakon.ua/.
9. Класифікація морських просторів. URL: um.co.ua/4/4-5/4-53771.html.
10. Конвенція ООН з морського права 1982 р. URL: <http://refik.in.ua>.